

سپاسگزاری

فراگیری دانش حقوقی یکی از ضروریات زندگی در دنیای پریچ و خم امروزین است. این نوشتار نیز با این نیت درصدد است تا شناخت کاربردی و جامعی از حقوق کار به خوانندگان خود ارائه نماید و این مهم ممکن نشد مگر به یاری کسانی که زمینه‌های به زیور طبع آراسته شدن این اثر را فراهم نموده‌اند. از این رو مراتب سپاس و قدردانی خود را از آقای سید عبدالکریم قریشی مدیریت شرکت سیم لاک‌ی فارس و آقای محمدحسین رونقی مدیر مالی - اداری شرکت خدمات عملیاتی پتروشیمی فارس و آقای علیرضا نیرومند مدیریت خباز آرد که ما را در مراحل مقدماتی یاری نمودند و از آقای یوسف خرمایی مدیر چاپخانه نیم نگاه چاپخانه فخر ایران و آقای مسعود هنری‌شانه‌چی وکیل پایه یک دادگستری که مقدمات چاپ را مهیا کردند و از آقای حمید بهترین‌زاد مدیرکل سابق اداره کل کار و امور اجتماعی فارس که با تلاش و حمایت معنوی و بیدریغ خود ما را یاری نمودند ابراز داشته و از آقای حاج حمید قهندژسعدی رئیس هیات مدیره شرکت دشت مرغاب (یک و یک) که با کرم و متانت طبع خود حمایت مالی از انتشار این نوشتار را به عهده گرفتند امتنان و سپاس ویژه را داریم و در پایان از مدیریت انتشارات فرهنگ پارس که زحمات بسیاری را برای انتشار این کتاب متحمل شدند تشکر و قدردانی می‌نمائیم. امید که ایشان و کلیه همکارانشان در تمامی امور فرهنگی و زندگی موفق و موید باشند.

دانستنی‌های حقوق کار

سعید بیاری

تألیف:

حسین منفرد

۳۴۴

۱۵۵۰۱

بیاری، سعید،

د ۸۹۹ ب

دانستنی‌های حقوق کار / تألیف سعید بیاری، حسین منفرد،

ویراستار فرشته پرهیزکار، - شیراز: فرهنگ پارس، ۱۳۸۶

۱۳۸۶

۳۷۶ ص: جدول

ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۵۶۹-۷-۳

کتابنامه: ص ۳۷۵ - ۳۷۶

۱. کار - قوانین و مقررات - ایران. الف. منفرد، حسین، - ب. پرهیزکار، فرشته

، - ویراستار، ج. عنوان.



فرهنگ پارس

انتشارات فرهنگ پارس

دانستنی‌های حقوق کار

نویسنده: سعید بیاری - حسین منفرد کارشناس ارشد وزارت کار و امور اجتماعی

ناشر: فرهنگ پارس

صفحه‌آرایی: زهرا منصورآبادی

ویراستار: فرشته پرهیزکار

ناظر چاپ: یوسف خرمایی

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۶

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

چاپ: فخر ایران

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۴۵۶۹ - ۷ - ۳

انتشارات فرهنگ پارس: شیراز - خیابان زند - نبش خیام - طبقه دوم کفش بلا

صندوق پستی: ۱۶۷ - ۷۱۳۶۵

تلفن: ۰۹۱۷۷۱۲۲۶۶ - ۰۹۱۷۷۱۱۰۵۸۴ - ۲۳۴۷۸۳۶

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه ۱۵

فصل اول: کلیات ۱۹

بخش اول - تاریخچه پیدایش و سیر تکوینی قوانین کار در ایران: ۱۹

بخش دوم - حقوق کار و منابع آن: ۲۷

الف - منابع داخلی ۲۸

ب - منابع خارجی ۲۹

فصل دوم: دامنه شمول قانون کار ۳۲

بخش نخست - قواعد حقوقی: ۳۵

الف - تابعیت حقوقی ۳۵

ب - تابعیت اقتصادی ۳۵

بخش دوم - مقررات خاص: ۳۷

الف - مشمولین قانون استخدام کشوری و قوانین خاص استخدامی ۳۷

ب - کارگاههای خانوادگی و کارخانگی ۳۹

- ج - کارگاههای کوچک و اماکن مذهبی..... ۴۰
- د - کارکنان نهادهای انقلابی..... ۴۱
- ه - اتباع بیگانه..... ۴۲
- و - کارکنان ویژه مناطق اقتصادی ۴۲
- بخش سوم - آرای وحدت رویه:..... ۴۳
- الف - رأی وحدت رویه شماره ۱۴۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ۴۹
- ب - رأی وحدت رویه شماره ۱۸۲۴ هیأت عمومی دیوان عالی کشور.. ۴۹
- بخش چهارم - پرسش و پاسخ..... ۴۹

فصل سوم: قرار داد کار ۵۵

- بخش نخست - تعریف، مشخصات و انواع قرارداد کار:..... ۵۵
- الف - تعریف قرارداد کار..... ۵۵
- ب - ویژگی های قرارداد کار..... ۵۵
- ج - انواع قرارداد کار..... ۵۷
- بخش دوم - شرایط قرارداد کار..... ۵۹
- الف - شرایط اساسی صحت قرارداد کار..... ۵۹
- ب - شرایط ضمن عقد..... ۶۱
- بخش سوم - نحوه خاتمه قرارداد کار..... ۶۳
- بخش چهارم - نحوه تعلیق قرارداد کار..... ۶۹
- الف - موارد تعلیق مندرج در مبحث دوم از فصل دوم قانون کار ۷۱
- ب - سایر موارد تعلیق قرارداد کار..... ۷۵
- ج - روابط کارگر و کارفرما پس از رفع حالت تعلیق..... ۷۸
- بخش پنجم - آرای وحدت رویه..... ۸۳
- الف - رأی وحدت رویه شماره ۱۷۹ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ۸۳
- ب - رأی وحدت رویه شماره ۲۳۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.. ۸۵
- بخش ششم - پرسش و پاسخ..... ۸۹

فصل چهارم: شرایط کار..... ۹۷

- بخش نخست - مزد و انواع آن..... ۹۹

الف - تعریف حق السعی و مزد	۹۹
ب - اقسام مزد به لحاظ اجتماعی	۱۰۰
ج - اقسام مزد به لحاظ حقوقی	۱۰۰
د - زمان و مکان پرداخت مزد	۱۰۲
هـ - مقررات حمایتی از مزد	۱۰۳
و - مزایای تکلیفی	۱۰۴
بخش دوم - مدت کار:	۱۰۷
الف - استثنای ماده ۵۱ قانون کار	۱۰۸
ب - اضافه کار	۱۰۹
ج - کار نوبتی	۱۱۰
د - کار روز، شب و مختلط	۱۱۱
هـ - کار فصلی	۱۱۱
بخش سوم - تعطیلات و مرخصی	۱۱۳
الف - تعطیل هفتگی	۱۱۳
ب - تعطیلات رسمی	۱۱۴
ج - تعطیلات سالانه	۱۱۴
د - مرخصی های موردی	۱۱۶
بخش چهارم - شرایط کار زنان و کودکان و نوجوانان:	۱۲۱
الف - کار زنان	۱۲۱
ب - کار اطفال و نوجوانان	۱۲۲
بخش پنجم - پرسش و پاسخ	۱۲۵
 فصل پنجم - مقررات مختلف	 ۱۳۷
بخش نخست - تغییر شرایط کار	۱۳۹
بخش دوم - تغییر حقوقی در مالکیت کارگاه	۱۴۱
بخش سوم - تشکلات کارگر و کارفرمایی	۱۴۳
بخش چهارم - مذاکرات و پیمانهای دسته جمعی:	۱۴۷
الف - مذاکرات دسته جمعی	۱۴۷

ب - پیمان دسته جمعی.....	۱۴۸
ج - آیین رسیدگی به اختلافات ناشی از پیمانهای دسته جمعی.....	۱۴۹
بخش پنجم - اعتصاب.....	۱۵۱
بخش ششم - مقررات انضباط کار:.....	۱۵۵
بخش هفتم - حفاظت فنی و بهداشت کار:.....	۱۵۷
الف - مسئولیت های کارفرما.....	۱۵۸
ب - بازرسی کار.....	۱۵۹
بخش هشتم - طبقه بندی مشاغل.....	۱۶۱
بخش نهم - کار آموزی.....	۱۶۷
بخش دهم - شورای عالی کار.....	۱۷۱
بخش یازدهم - اشتغال اتباع بیگانه.....	۱۷۳
بخش دوازدهم - پرسش و پاسخ.....	۱۷۷

فصل ششم: نحوه اخراج و مزایای پایان کار..... ۱۸۵

بخش نخست - موارد اخراج یا فسخ قرار داد کار:.....	۱۸۷
الف - ترک کار.....	۱۸۷
ب - قصور.....	۱۸۸
ج - بازداشت منجر به محکومیت کارگر.....	۱۸۹
د - عدم نیاز.....	۱۹۰
هـ - عدم ارجاع کار به کارگر پس از رفع حالت تعلیق ناشی از مواد ۱۵ - ۱۶ -	
۱۷ و ۱۹ قانون کار.....	۱۹۰
بخش دوم - پرداخت مزایای پایان کار:.....	۱۹۳
بخش سوم - آرای وحدت رویه:.....	۱۹۵
الف - رأی وحدت رویه شماره ۲۲ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.....	۱۹۵
ب - رأی وحدت رویه شماره ۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.....	۱۹۷
بخش چهارم - پرسش و پاسخ.....	۲۰۱

فصل هفتم: مقررات تأمین اجتماعی..... ۲۰۵

بخش نخست - مفاهیم کاربردی:..... ۲۰۷

بخش دوم - شمول قانون تأمین اجتماعی:..... ۲۱۱

الف - مشمولین قانون تأمین اجتماعی..... ۲۱۱

ب - غیر مشمولین قانون تأمین اجتماعی..... ۲۱۳

بخش سوم - منابع مالی سازمان تأمین اجتماعی:..... ۲۱۵

الف - حق بیمه..... ۲۱۵

ب - جرائم و خسارتهای نقدی..... ۲۲۰

بخش چهارم - مزایای موضوع قانون تأمین اجتماعی:..... ۲۲۳

الف - غرامت دستمزد..... ۲۲۳

ب - حوادث و بیماریها..... ۲۲۴

ج - بارداری..... ۲۲۵

د - از کار افتادگی..... ۲۲۶

هـ - بازنشستگی..... ۲۲۷

و- مرگ..... ۲۲۸

ز - کمک ازدواج..... ۲۲۸

ح - کمک عائله مندی..... ۲۲۹

ط - مقرری بیمه بیکاری..... ۲۲۹

بخش پنجم: مقررات متفرقه تأمین اجتماعی..... ۲۳۳

فصل هشتم: آیین رسیدگی مراجع حل اختلاف..... ۲۳۷

بخش نخست - نحوه تنظیم دادخواست و صدور دعوتنامه:..... ۲۳۹

بخش دوم - نظام دادرسی:..... ۲۴۵

الف - ترکیب اعضا و وظایف هیأت تشخیص..... ۲۴۵

ب - نحوه رسیدگی به دادخواست واصله در هیأت تشخیص..... ۲۴۶

ج - نمونه هایی فرضی از آرای هیأت تشخیص..... ۲۵۱

بخش سوم - تجدید نظر خواهی:..... ۲۶۱

- الف - ترکیب اعضاء و وظائف هیأت حل اختلاف ۲۶۱
- ب - نحوه رسیدگی به اعتراض‌های واصله در هیأت حل اختلاف ۲۶۲
- ج - اجرای آرای قطعی مراجع حل اختلاف ۲۶۳
- د - نمونه‌هایی فرضی از آرای هیأت حل اختلاف ۲۶۴
- بخش چهارم - آرای وحدت رویه : ۲۸۳
- الف - رأی وحدت رویه شماره ۴۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ۲۸۳
- ب - رأی وحدت رویه شماره ۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ۲۸۵
- ج - رأی وحدت رویه شماره ۱۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ۲۸۶
- بخش پنجم - پرسش و پاسخ: ۲۸۹

فصل نهم: دیوان عدالت اداری ۲۹۵

- بخش نخست - تشکیلات دیوان و نحوه رسیدگی در آن: ۲۹۷
- بخش دوم - نحوه صدور رأی: ۳۰۳
- الف - صدور رأی در شعب دیوان و نحوه تجدید نظر خواهی ۳۰۳
- ب - نمونه ای از آراء صادره توسط شعب دیوان ۳۰۵
- بخش سوم - پرسش و پاسخ: ۳۱۱

فصل دهم: تنگناها و پیشنهادات ۳۱۵

- بخش نخست - نواقص و تنگناها ۳۱۷
- الف - نواقص و تنگناهای قانون کار ۳۱۷
- ب - نواقص و تنگناهای آیین‌نامه ای ۳۲۰
- ج - موانع و تنگناهای اجرایی ۳۲۳
- بخش دوم - کارگاههای کوچک: ۳۲۵
- الف - جایگاه اقتصادی کارگاههای کوچک و طرح خروج از شمول قانون کار ۳۲۵
- ب - جایگاه ماده ۱۹۱ قانون کار ۳۲۷
- بخش سوم - جایگاه قراردادهای موقت ۳۲۸
- بخش چهارم - پیشنهادات ۳۳۱

پیوستها.....	۳۳۵
الف - فهرست موضوعی مواد قانون کار.....	۳۳۵
ب - نمونه آیین نامه انضباط کار.....	۳۴۹
ج - آیین نامه رسیدگی و چگونگی تشکیل جلسات مراجع حل اختلاف.....	۳۶۲
د - آیین نامه اجرایی ماده ۱۹۱ قانون کار.....	۳۷۲

مقدمه

به سختی می‌توان تفاهم کامل بین دو یا چند نفر را در ارتباط با مسائل کار مشترک در هر دوره‌ای از زندگی بشر تصور نمود. در گذشته‌های نه چندان دور ابتدایی‌ترین قواعد آمره وضع شده از سوی دولتمردان می‌توانست تا حد زیادی از بروز اختلاف در کار مشترک ممانعت بعمل آورد. اما در شرایط کنونی با تکوین ابعاد گسترده ارتباط کاری انسانها با یکدیگر بروز اختلافات فراوان رو به گسترش است از این رو برای کنترل این وضعیت وجود قواعد قوی حمایتی و آمره حاکم بر این روابط ضروری است.

به طور عمده این قواعد از حقوق کار کشورها نشأت می‌گیرند و حقوق کار ضمن ارتباط گسترده با ابعاد مهم اقتصادی اجتماعی و سیاسی یک کشور در پی استقرار صلح و عدالت اجتماعی و برقراری نظم است که بر اساس آن اختلاف موجود بین عوامل کار و سرمایه به حداقل کاهش یابد.

حقوق کار اصولاً از منابع داخلی و خارجی متعدد سرچشمه می‌گیرد که بی‌شک یکی از منابع و مأخذ مهم آن قانون کار هر کشور است. اصولاً مجموعه مقررات کار از مهمترین قوانین هر کشوری است که سیاستهای ناظر بر روابط کار و در نتیجه ایجاد محیط

مطلوب برای کار را پایه‌گذاری می‌نماید از این رو جامعه از دو جنبه تحت تأثیر مقررات کار قرار می‌گیرد. به لحاظ اقتصادی ارتباط نزدیکی که میان آن مقررات با فرایند تولید وجود دارد به افزایش یا کاهش سطح بهره‌وری و هزینه‌های تولید می‌انجامد نیز نظارت مقررات کار بر میزان پرداخت مزد و مزایا و در نتیجه حقوق کارگران با نقشی که در افزایش و یا کاهش قدرت خرید کارگران ایفاء می‌نماید در رونق یا رکود اقتصادی جامعه اثرگذار خواهد بود. به لحاظ اجتماعی نیز با نقشی که در تبیین حقوق و وظایف کارفرما و کارگر ایفاء می‌نماید در کاهش یا افزایش اختلاف‌های ناشی از کار مؤثر خواهد بود و در نتیجه بستر و زمینه‌تزاید و یا کاهش رفاه و آرامش محیط‌های کاری را بنا می‌نماید.

با چنین برداشتهایی تمامی کشورهای جهان علیرغم نظام سیاسی اقتصادی خود بر بنیاد سنتها - عرف و عادات اجتماعی به تصویب قانون کار مبادرت نموده‌اند که همگی هدف مشترکی را دنبال می‌نمایند و این هدف بنیادین تنظیم روابط کار و ایجاد محیطی مبتنی بر تفاهم بین نیروی کار و سرمایه است. در ساختار تشکیلاتی کشور نیز مهمترین اساسی‌ترین مأموریتی که براساس قانون کار برای وزارت کار و امور اجتماعی طراحی شده است تنظیم روابط کار و صیانت از نیروی کار است. این مأموریت در راستای دستیابی به اهداف زیر استوار شده که عبارتند از:

- ۱ - صیانت از نیروی کار.
- ۲ - تنظیم و بهسازی جامع روابط کار.
- ۳ - اعتلای سطح مشارکت کارگران و کارفرمایان در امور کار.
- ۴ - اعتلای آگاهی کارگران و کارفرمایان از کلیه حقوق و تکالیف مندرج در قوانین و مقررات.

۵ - عملی کردن استفاده از ظرفیتهای قانون کار و شناسایی نارساییهای آن.

به این ترتیب در تنظیم قانون کار ضمن توجه به دو عامل کار و سرمایه یعنی کارگر و کارفرما به جهت نقش اساسی که در پیشبرد هدفهای صنعتی کشور ایفاء می‌نمایند همواره باید در عملی کردن استفاده از ظرفیتهای قانون کار و شناسایی نارساییهای آن در جهت دستیابی به اصول و اهداف زیر تلاش نمود:

- ۱ - رعایت موازین فنی و تخصصی در قانون کار.
- ۲ - تسهیل و تسریع توسعه اقتصادی کشور.

- ۳ - رعایت اصل عدالت در سطوح مختلف دستمزد و ایجاد اعتدال و تناسبهای منطقی بین امتیازات و حقوق نیروی انسانی و مصالح تولید و ارتقاء سطح بهره‌وری.
 - ۴ - ایجاد بستر و انگیزه‌های توانمند برای سرمایه‌گذاری در بخش صنعتی و دوری جستن از فعالیتهای اقتصادی واسطه‌گری.
 - ۵ - گسترش آموزشهای فنی و حرفه‌ای و ارتقاء سطح مهارت نیروی کار در راستای افزایش کیفیت تولید.
 - ۶ - حمایت از استمرار فعالیت کارگاههای کوچک و متوسط.
 - ۷ - ارتقاء سطح اشتغال و کاهش بیکاری متناسب با رشد جمعیت جوان کشور.
 - ۸ - ارتقاء سطح زندگی کارگران متناسب با افزایش سطح تولید و بهره‌وری.
- این نوشتار نیز به جهت عملی کردن استفاده از ظرفیتهای قانون کار و شناسایی نارسایی‌های آن و در نتیجه دستیابی به اصول و اهداف یادشده در پی آن است تا با یک بررسی اجمالی، شناختی کاربردی از مقررات قانون کار ارائه نماید چرا که اصولاً جهل بر قانون موجب رفع تکلیف نمی‌شود و تراضی برخلاف مقررات آمره نیز جایز نبوده و افراد نمی‌توانند برخلاف قوانین آمره تصمیم‌گیری و یا توافق نمایند. بنابراین کسب معلومات هرچند سطحی از سوی کارآفرینان و کارگران در خصوص قوانین و مقررات حاکم بر روابط کار و نحوه رسیدگی به دعاوی در مراجع حل‌اختلاف وزارت کار و امور اجتماعی می‌تواند ضمن ایجاد مرزبندی حق و حقوق اشخاص از بروز مشکلات و معطلات فراوان نیز جلوگیری بعمل آورده و زمینه‌های پیشبرد صنعت کشور را ایجاد نماید.